ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 143, Ağustos 2023, s. 353-373

ISSN: 2148-2489 Doi Number: http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.70794

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date *23.06.2023*

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date *29.08.2023*

Samet ŞEN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Medya ve Kültürel Çalışmalar ABD Yükseklisans Öğrencisi
sametsentr@gmail.com

Doç. Dr. Kemal Cem BAYKAL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü
kcbaykal@comu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-6879-4391

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI HABERLERİNDE TARAFSIZLIK SORUNU: AMERİKA'NIN SESİ VE SPUTNİK ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME

Öz

İletişimin özünde insanları etkileme özelliği barındırması, yazılı ve görsel basının zaman içinde siyasal aktörlerin bir etki aracı olarak kullanılmasına neden olmuştur. Oysa bu durum, en fazla kabul gören basın etik kodlarından "tarafsızlık" ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Bu çalışmada, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve siyasi yönden desteklediği Amerika'nın Sesi (VOA) ve Rusya Federasyonu'na bağlı Sputnik haber organlarının 24 Şubat-7 Mart 2022 tarihleri arasında yaptıkları haberler tarafsızlık bağlamında çözümlenmiştir. Yöntem olarak, Teun Van Dijk'in Eleştürel Söylem Çözümlemesi uygulanmıştır. Çözümleme sonucunda iki haber kuruluşunun, aynı konuda yaptığı haberlerde tamamen birbirine zıt bir pozisyon aldığı tespit edilmiştir. Amerika'nın Sesi'nde yayınlanan haberlerde, genel itibariyle Rusya suçlu olarak gösterilirken, Sputnik haberlerinde ise çatışmanın suçlusu olarak Ukrayna'nın yanı sıra ABD, Avrupa ülkeleri ve NATO hedef haline getirilmiştir. Dolayısıyla, tarafsızlık ilkesinin ihlâli bakımından ortada bir problem mevcuttur.

Anahtar kelimeler: Siyasal İletişim, Medya Etiği, Rusya-Ukrayna Savaşı, Tarafsızlık, Propaganda.

THE PROBLEM OF NEUTRALITY IN THE RUSSIA-UKRAINE WAR NEWS: A COMPARATIVE REVIEW ON THE VOICE OF AMERICA AND SPUTNIK

Abstract

The fact that communication has the ability to influence people in its essence has led to the use of the press and visual media as a means of influence by political actors over time. However, this situation does not comply with the principle of "impartiality", which is one of the most accepted press ethical codes. In this study, the news made by Voice of America (VOA) and Sputnik, between February 24 and March 7, 2022, were analyzed in the context of impartiality. As it is known, both news organizations are structurally dependent on their governments. Teun Van Dijk's Critical Discourse Analysis applied as a method. As a result of the analysis, it was determined that the two news organizations took completely opposite positions in their news on the same subject. In the Voice of America news, Russia is often portrayed as the culprit. In Sputnik news, as the culprit of the conflict, Ukraine, as well as the USA, European countries and NATO were targeted. Therefore, there is a problem regarding the violation of the principle of impartiality.

Keywords: Political Communication, Media Ethics, Russia-Ukraine War, Impartiality, Propaganda.

GİRİŞ

İnsanlar tabiatları gereği, ilk çağlardan itibaren toplum halinde yaşamaya ihtiyaç duymuş ve bu durum, güçlü iletişim pratiklerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Antik uygarlıklar döneminde bir bilim haline gelen ve günümüze değin birçok farklı bakış açısıyla yoğurulan siyaset bilimi de iletişim ile birlikte sosyal bilimlerin önemli alanlarından birini oluşturmaktadır.

İletişim ve siyaset kavramlarının bir araya gelmesiyle bir anlam genişliği de ortaya çıkmıştır. İletişimin siyaset gibi bilgi iletme görevinin dışında, ikna ve etkileme gibi bir etkinliği de söz konusudur. Bu da günümüzde etik açıdan bazı sorunları ortaya çıkarmıştır. Gelişen teknolojilere bağlı olarak dijital iletişim teknolojilerinin ve medyanın en önemli odağı olan internet sayesinde de siyasal aktörlere yeni imkanlar sağlanmış ve siyasal iletişim yeni bir boyut kazanmıştır. Siyasal aktörler, yeni medya teknolojileri aracılığıyla bireylere seslerini daha kolay duyurabilmektedir (Alpsoy, Selçuk ve Bingöl, 2023: 120).

Kökeni Antik Yunan'a uzanmasına rağmen siyasal iletişim kavramının, günümüzdeki anlamıyla akademik bakımdan ele alınması 1950'li yıllarda dayanmaktadır (Mermer, 2017: 189). Siyasal aktörlerin, politikalarını ve ideolojilerini belli grup, kitle ya da ülkelere kabul ettirmek, gerektiği takdirde eyleme dönüştürmek amacıyla çeşitli tür ve teknikleri kullanılmaları siyasal iletişim olarak tanımlanmaktadır (Aziz, 2019). Siyasi aktörler, bu hedeflerini kitlelere aktarırken, kitlelerin o davranışı benimsemelerini sağlayacak şekilde etki yaratmaya çalışmaktadırlar. Bunu siyasal propaganda olarak tanımlamak mümkündür.

Devlete ait olan ya da devlet ile yakın ilişkilere sahip olan medya kuruluşları, bağlı olduğu devletlerin eylemlerini meşrulaştıran imajlar üretmektedir. Bu durumun sıkça yaşandığı örneklerden biri ise silahlı çatışmaların söz konusu olduğu olaylardır. Bu süreçte, gazetecinin davranması gereken mesleki etik ilkeler ikinci plana atılırken, devletin çıkarları ve politikaları ana hedef konumuna getirilmektedir. Nesnel ve gerçek bilgi vermenin imkansızlaştığı bu durumlarda, medya bağlı bulunduğu ideolojiye uygun söylemler üretmektedir (Gölcü ve Nurlanova, 2022: 233).

Kitle iletişim araçlarının, çatışma olan dönemlerde kitleleri yönetmek amacıyla aktif olarak kullandığını gösteren önemli örneklerden biri, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'ı işgali öncesinde medya tarafından Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahlarının olduğunun sıklıkla dile getirilmesidir. Yine 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgali sürecinde buna benzer dezenformasyon girişimleri Rus medyası tarafından kamuoyuna servis edilmiştir (Gölcü ve Nurlanova, 2022: 233).

Dördüncü güç olarak tanımlanan medyanın habercilik etiği açısından objektif olması, tarafsızlık, insan haklarına saygı, kamu yararı gibi ilkeleri benimsemesi, 20. yüzyıl ile birlikte gazetecilik okullarının ve meslek örgütlerinin kurulmasının ardından gerçekleşmiştir. (Birsen, 2019: 13). Ancak gerek dünyada gerekse Türk medyası bakımından, halen bu alanda yaşanan önemli problemler mevcuttur.

Bertrand, medya etiğini; neyin yapılıp yapılmaması gerektiğini ve hangi davranış ya da tutumların kabul edilebilir olduğunu belirleyen kurallar bütünü olarak açıklamaktadır. Genel olarak yazılı olmayan geleneksel kurallar, meslek kuruluşları tarafından yazılı hale getirilip o mesleğe mensup kişilerin bunlara uyması amacı güdülmektedir. Hakkaniyet, dürüstlük, doğruluk ve sorumlu habercilik ise gazetecilik mesleğinin temelini teşkil etmektedir (Aktaran: Özsoy, 2012: 96).

Medyada liberal bakış açısına eleştirel bir yorum getiren Toplumsal Sorumluluk Teorisi'ne göre, medya kuruluşları kendi işleyiş kurallarını kendileri belirlemeli (etik kodlar vb.), kamu yararını gözetmeli, haberlerde nesnellik, doğruluk ve tarafsızlık ilkelerine bağlı kalmalıdır (Güngör, 2022: 365). Dolayısıyla, özellikle savaş ve diplomatik krizleri konu alan haberlerde dahi gazetecilik mesleği propagandacılıkla karıştırılmamalı ve olaylara mümkün olduğunca nesnel bakılmalıdır.

2022 yılında yaşanan Rusya-Ukrayna krizinde, Rus basın kuruluşu Sputnik ile ABD destekli Amerika'nın Sesi (VOA) haber kuruluşlarının yaşanan benzer olaylar karşısındaki gösterdikleri tutumlar eleştirel söylem analizi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada, uluslararası krizlerde basın kuruluşlarının haberleri okuyuculara sunmalarında nesnellik ve tarafsızlık gibi etik ilkeleri hangi ölçüde korudukları hususu ortaya konmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Haber metni üzerine hem ana akım hem de eleştirel yaklaşımların ortaya koyduğu belirli görüşler mevcuttur. Liberal çoğulcu yaklaşım, nesnellik, özgürlük, çeşitlilik gibi kavramlara vurgu yaparak kamunun haber alma hakkı ve basının özgürlüğünü savunmakta; medya ve güç ilişkisini grup ve çıkar odaklarının bir rekabet alanı olarak ortaya koymaktadır (Yağlı, 2007: 356-357). Eleştirel yaklaşım ise; dil, anlam ve söylemin haber üzerindeki etkisi üzerine yoğunlaşmakta ve bu etkiler nedeniyle haberin gerçeği yansıtmadığını savunmaktadır (Zararsız ve Seyhan, 2021: 276).

Haberleri söylem bakımından yeniden inşa eden güç, iktidar, ideoloji, egemenlik gibi kavramları göz önünde bulundurarak inceleyen Teun van Dijk'ın önermiş olduğu eleştirel söylem çözümlemesinde, söylemi üretildiği toplumun, siyasi, ekonomik ya da kültürel dinamiklerini de içine alacak şekilde analiz etme çabası vardır (Karaduman, 2017: 33).

Anlamın dil içerisinde hareketiyle ortaya çıkan şey olarak tanılanabilecek söylem kavramının toplumsal çözümlemede kullanılan bir araç haline gelmesinde Saussure'ün önemli katkısı olmuştur. 1991 yılında, Amsterdam'da Teun van Dijk, G. Kress, N. Fairclough ve R. Wodak gibi dilbilimcilerin yer aldığı bir grup, gerçekleştirilen bir sempozyumun ardından bir araya gelerek eleştirel söylem analizinin temel ilkelerini belirtmişlerdir. (Karaduman, 2017: 35-39). Bu ilkeler, genel hatlarıyla, söylem analizinin toplumsal sorunlara yönelik olması, söylemin tarihsel olarak yapılandırılması, güç ve iktidar ilişkilerinin söyleme yansıması ve ideolojinin düşünceyi etkileme ve toplumsal eylemleri koşullama etkisine sahip olması olarak kabul edilmiştir. (Baykal ve Çoban, 2022: 32).

Teun van Dijk'ın eleştirel yaklaşımı, söylem yapılarıyla iktidarın yapıları arasındaki ilişkiyi analiz etme amacı taşımaktadır Dijk, haberi bir söylem olarak ele alarak, haber söyleminin toplumda yer alan egemen söylemlerin bir ürünü olduğunu iddia etmektedir. Metin hakkında ne söylenmek istediğiyle ilgilenen Dijk, söylemin kültürel, siyasi, ekonomik ve toplumsal bağlamlarıyla birlikte ele alınması görüşünü ileri sürmektedir. Haber söyleminin el altında bulunan söylemlerin bir ürünü iddiasını ortaya atan Dijk, haber söylemi çalışmalarında makro ve mikro yapılar arasındaki ayrıma dikkat çekmektedir. Gazetelerde yer alan başlıklar, haberlerin giriş kısımları, haberin spotu ve fotoğrafları haberin makro yapısının tematik yapısını oluşturmaktadır. Bağlam bilgisi, ardalan bilgisi, haberin kaynakları ve yorum ise makro yapı içerisindeki şematik yapıyı oluşturmaktadır. Mikro yapıları ise haberde yer alan sözcük seçimleri ve cümle yapıları oluşturmaktadır. (Karaduman, 2017: 40-41; Baykal ve Çoban, 2022: 33).

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Eleştirel Söylem Çözümlemesi, haber metinlerine ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere, Eleştirel söylem Çözümlemesini açıklayan birbirinden farklı görüşlerin uzlaştığı birtakım temel ilkeler mevcuttur. Söz konusu temel ilkeler, eleştirel söylem çözümlemesinin toplumsal sorunlara yönelik olduğunu, güç ilişkilerinin söylemde yansıdığını, söylemin tarihsel olarak yapılandığını ve toplumsal bir eylem biçimi olduğunu ifade eder. Yine bu kapsamda, otoritelerin ve ideolojilerin düşünceyi etkilene, dolayısıyla da toplumsal eylemleri koşullama gücüne sahip olduğu da vurgulanmaktadır (Özer, 2021: 293).

Bu çalışmada, Amerika'nın Sesi ve Sputnik'in Rusya-Ukrayna savaşıyla ilgili 24 Şubat-7 Mart 2022 tarihleri arasında okuyucularına sundukları beş farklı konudaki haber, tarafsızlık ilkesi bağlamında Teun van Dijk'in mikro yapısı içerisinde incelenmiştir. Bu bağlamda, haber başlıklarında ve haber metinlerinde yer alan sözcük seçimlerine ve cümle yapılarına odaklanılmıştır. Amaç, aynı konuyu ele alan haberlere iki farklı haber organının yaklaşımını mukayeseli bir biçimde ortaya koymaktır.

HABERLERDE NESNELLİK, TARAFSIZLIK ve ETİK KODLAR

Aşağıda, birbirine çok yakın olan ve bazı durumlarda iç içe geçen nesnellik ve tarafsızlık kavramları üzerinde durulmuş ve Türkiye'de bu kapsamda oluşturulan etik kodlara değinilmiştir.

Haberde Nesnellik Sorunu

Haber metinlerinde taraflı değerlendirmelere başvurulması, haberin nesnelliğini engelleyen bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Nesnellik ilkesi, gazetecilerin habere ilişkin yorumlarında değer yargılarından soyutlanabileceği ve yaptıkları haberlerde değer yargılarına karşı mesafeli durabilmeleri görüşüne dayanmaktadır (Utma, 2022: 19). Diğer yandan düşünüldüğünde, haberde nesnelliği sağlamak çok da kolay değildir. Farklı bir ifadeyle belirtmek gerekirse, bir haberin "yüzde yüz oranda" nesnel olarak hazırlanması çok da mümkün değildir. Bu durumun en önemli nedeni, haber içeriğini oluşturan muhabir, fotoğrafçı, kameraman vb. bireylerin toplumsal bir varlık olmaları, birçok konuda değer yargılarına ve farklı görüşlere sahip olmalarıdır. Bu durum, haber oluşturma süreçlerinin mutlak nesnelliğe dayanmasının önünde bir engel teşkil etmektedir. Hatta bazı durumlarda, "bilinçaltı" devreye girerek haber yazma süreçlerini "manipüle" edebilmektedir. O halde, insan tabiatı göz önünde bulundurulduğunda, oluşturulan haberlerin birçoğunda "mutlak nesnellik" yerine "mümkün olduğunca nesnellik" anlayışının benimsenmiş olduğu görülecektir. Ancak, şüphesiz, basın çalışanları mutlak nesnelliğe mümkün olduğunca yaklaşmak adına ellerinden geleni yapmalıdırlar.

Nesnellik konusuna okuyucu tarafından bakılacak olursa, bazı durumlarda okuyucu ya da izleyiciler, medyadan olayların nasıl gerçekleştiğini öğrenmenin dışında bu olayların toplumsal etkilerini de öğrenmek istemektedir. Bu istek doğrultusunda da kendi dünya görüşüne uygun medya kuruluşlarını tercih etmeye yönelebilirler. Ayrıca, medya organının hedeflediği okuyucu kitlesi de medya kuruluşunun yayın politikasının belirlenmesinde önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, gazeteci tarafsız kalma gayreti taşısa bile haberlerinde nesnel kalması olanaksız bir hal almaktadır (Çaplı, 2002: 89). Bu durum, genelde eğitim seviyesi görece düşük olan veya gündelik hayatın yoğunluğu dolayısıyla haberleri takip edemeyenlerin fazla olduğu yerlerde ortaya çıkmaktadır. Bu kişiler, olan bitenden sağlıklı bir biçimde haber almak ve hatta seçmen davranışını sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmek amacıyla medya yönlendirmesine ihtiyaç duymaktadır.

Yukarıdaki görüşten yola çıkarak, haber oluşturma sürecinde nesnelliğe yaklaşma çabasının haricinde haber ile yorum birbirinden belirgin olarak ayrılmalıdır. Yazılı ve dijital basında (internet gazeteleri), haber metinleri mümkün olduğunca yorumdan arındırılmış olarak verilmeli; yorumlara yalnızca köşe yazılarında yer verilmelidir. Televizyon haberciliğinde ise anchorman / anchorwoman tarafından yapılan yorumlar, haber ile belirgin biçimde ayrı olmalıdır. Böylece hem nesnellik sağlanacak hem de medya tarafından yönlendirilme ihtiyacı duyan izleyiciler doyuma ulaşacaktır.

Haberde Tarafsızlık (Yanlılık) Sorunu

Günümüzde, kitle iletişim araçları, toplumsal denetimi ve toplumsal değişimi sağlamanın önemli araçlarından biridir. Bu da medyayı güç ve iktidarın kaynaklarından biri olarak ortaya çıkarmaktadır. Medya, toplumsal gerçekliğin oluşturulmasında ya da yayılmasındaki başat konumuyla, insanlara sürekli olarak neyin doğal ve neyin doğal olmadığının bilgisini sunmaktadır (Ceylan, 2012: 47).

Medyanın toplum üzerinde ne derece etki sahibi olduğu hususu, iletişim araştırmalarının ilk dönemlerinden itibaren tartışılmaktadır. İlk dönemlerde "güçlü etkiler" anlayışı savunulsa da özellikle 1950'lerden itibaren yapılan çalışmalarda iletişim süreçlerinde izleyicinin de önemli olduğu ve medya tarafından aktarılan her mesajın, izleyiciler tarafından medyanın istediği yönde algılanmayacağı görüşü ortaya çıkmıştır. Ancak, ister güçlü etkilere isterse sınırlı etkilere sahip olsun, medyanın insan bilincini etkileyen önemli unsurlardan biri olduğu açıktır.

Tarafsızlık, özerklik, dürüstlük, bağımsızlık gibi değerler çerçevesinde şekillendirilen kodlar, medya etiğinin temel standartlarını oluşturmaktadır. Olayların tarafsız kaydedicisi olma rolü, 19. yüzyıl itibariyle kitlenin toplumsal bir kategori olma durumuyla yakından ilişkili olmuştur. Kitleyi kucaklayıcı bir yol belirlemek amacıyla medya, gerçeğin aynası söylemiyle kendine bir yer edinmiş, medyanın tarafsız ve objektif olması apriori bir bilgi olarak kitlelere sunulmuştur (Altun, 2011: 12-14).

Uygulamaya bakıldığında, yayın kuruluşları, yaptıkları haberlere yorum katmadıklarını, tarafsız davrandıklarını iddia etmektedir. Dilin, olayları cam saydamlığıyla geçiren bir ortam olduğu görüşü farklı kuramcılar tarafından uzun süre boyunca kabul görmesine rağmen, kitle iletişim araçları bir prizmadan ışığın geçmesine benzer şekilde üzerinde haber yazılan olayları kırmakta yani yeniden düzenlemektedir. Bu durum da mutlak bir nesnelliği ortadan kaldırmaktadır (İnal, 1995: 114).

Haberde mutlak tarafsızlığı sağlamak da oldukça zordur. Burada üzerinde durulması gereken nokta, haberlerde taraflılık ve yanlılığın derecesinin ne olduğudur. Farklı bir ifadeyle belirtmek gerekirse, haberdeki taraflılığın insaflı olup olmadığı, konu ile ilgili toplumdaki farklı görüşlere ne ölçüde yer verildiği hususları haberdeki taraflılığın derecesini belirlemektedir (Çaplı, 2002: 88-89).

Yukarıdaki görüşten yola çıkarak, belirli devletleri, siyasî partileri, düşünce gruplarını, spor kulüpleri vb. yapıları destekleyen medya kuruluşlarının da uyması gereken birçok etik kodun bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bunların başında, gerçeği çarpıtmamak, olmayan olayları olmuş gibi göstermemek, yalan söylememek, karşı taraftakilere hakaret etmemek, tehditte bulunmamak, şantaj yapmamak ve özel yaşamın gizliliğine saygılı olmak gibi ilkeler gelmektedir.

Gazeteciliği "propaganda" faaliyetlerinden de uzak tutmak gerekmektedir. Modern propagandayı, halkın bir girişim, fikir veya grupla ilişkisini etkilemek için sürekli ve kalıcı bir şekilde olaylar yaratma ya da biçimlendirme çabası olarak tanımlamak mümkündür (Bernays, 2023: 54). Propaganda, aynı anda birçok kitle iletişim aracının, eğitim sisteminin, afişlerin, broşürlerin, sanatın, şehir meydanlarının ve hatta bina duvarlarının kullanıldığı topyekün bir sistemdir (bkz. Akarcalı, 2003). O halde, propaganda için basın tek başına yeterli olmasa bile, diğer propaganda unsurlarıyla birleşerek oldukça etkili bir işlev görebilir. Zira özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, basının propaganda amacıyla en etkili kullanıldığı dönemler olmuştur.

Gazetecilik etiğiyle ilgili önemli tartışmalardan birisi de savaş ya da çatışma dönemlerinde gazetecilik etik kurallarının uygulanıp uygulanmayacağı ile ilgilidir. Bu durumlarda gazetecilik ilkelerinin uygulanmayacağını savunan görüşler olurken, hangi şartta olursa olsun etik kodlara uyulması gerektiğini savunan görüşler de vardır. Bu konuda İngiliz

kamu yayın kuruluşu BBC (*British Broadcasting Corporation*) örnek teşkil etmektedir. BBC (Çaplı, 2001: 63), ilk olarak 1956 yılında, Fransız-İngiliz ortak kuvvetlerinin Süveyş Kanalı'nı işgal etmesi sırasında "tarafsız" yayın yaptığı gerekçesiyle hükümet tarafından eleştirilmiştir. Bundan sonraki olay ise 1982 yılında gerçekleşmiştir. BBC, o yıl İngilizlerin Falkland Adaları'na yönelik askerî harekâtı sırasında, hükümet tarafından yayın politikalarındaki "tarafsızlık" nedeniyle yeniden eleştirilmiştir. Her iki olayda da hükümet BBC'yi iç siyasetteki muhalefeti ve dışarıdaki düşmanı tarafsız ve yansız biçimde ele aldığı gerekçesiyle suçlamıştır.

Alanı Düzenleyen Etik Kodlar

Basın meslek ilkeleri, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de meslek örgütleri ve basın kuruluşları tarafından kabul edilmekte ve uygulanmaktadır. Türkiye'de basın alanını düzenleyen en kapsamlı etik kodlar, bir özdenetim kuruluşu niteliği taşımayan ancak etkin bir meslek örgütü olan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) tarafından yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra, Basın Konseyi tarafından yayınlanan Basın Meslek İlkeleri de önem arz etmektedir. Ayrıca, Demirören Medya Grubu tarafından çıkarılan Demirören Grubu Yazılı Basın İlkeleri de kurum bünyesinde özdenetimin sağlanması çabasına örnek teşkil etmektedir. Aşağıda, bu metinlerin özellikle "tarafsızlık" konusundaki ilkeleri ele alınmıştır.

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde, gazetecinin ilk olarak halka ve gerçeğe karşı sorumlu olduğu, bunun da kamu otoritesi ya da işverene olan sorumluluğundan önce geldiği belirtilmiştir. Gazetecinin hakları bölümünde "gazetecinin doğruluğuna, nesnelliğine ve tarafsızlığına inanmadığı görüşü savunmaya aykırı işe zorlanmaması gerektiği" ifadesi yer almaktadır. Gazetecinin temel görevleri kısmında ise, gazetecinin, halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüğünü kullanırken kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçekleri çarpıtmadan aktarmak zorunda olduğu ve işini propagandacılıkla karıştırmaması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Bildirge'ye göre, haber ile yorum ayrımı açıkça yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesi sağlanmalıdır. (tcg.org).

"Gazetecilikte temel işlevin, gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğunu" temel prensip kabul eden Basın Konseyi tarafından yayınlanan Basın Meslek İlkeleri'nin üçüncü maddesinde de kamusal bir görev olarak tanımlanan gazeteciliğin halkın haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkını gözetmesi gerektiği vurgulanmıştır (basinkonseyi.org).

Demirören Grubu Yazılı Basın İlkeleri'nin on sekizinci maddesinde ise haberlerin araştırılmasında, hazırlanmasında ve yayınlanmasında adil olunması, gerçeğe bağlı kalınması ve haber içeriğiyle örtüşmeyen başlıkların kullanılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Yine yirmi beşinci maddede, yayın grubuna bağlı dijital platformlarda da çalışanların dürüstlük, doğruluk gibi geleneksel mesleki kurallara dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır (demirorengazetecilik.com.tr).

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu kısmında, öncelikli olarak Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan krizin tarihsel kökeni açıklanmış olup, sonrasında Amerika'nın Sesi ve Sputnik'in mülkiyet yapılarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Geri kalan kısımda ise, belirlenen tarihlerde iki haber organından örneklem olarak seçilen haberler, eleştirel söylem analizi çerçevesinde etraflı bir biçimde ele alınmıştır.

Rusya-Ukrayna Arasında Yaşanan Krizin Tarihsel Kökeni

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 1991 yılında dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Ukrayna toprakları içerisinde yer alan Kırım, bulunduğu konum itibariyle jeostratejik bir öneme sahip olmuştur. Bağımsızlığının ardından ülkenin istikrar sağlayamamasında, etnik ve dini anlamda çeşitlilik göstermesi önemli bir etken olmuştur. 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle, Ukrayna ile Rusya arasındaki sorunların temeli atılmıştır.

1954 yılında Kırım'ın Ukrayna'ya devri, dönemin şartlarında Rusya için bir sorun teşkil etmemiştir. Zira aynı ideolojiye sahip ve aynı devlet mekanizması içinde bulunan iki sosyalist Cumhuriyet arasında bir el değiştirme gerçekleşmiştir. Ancak, SSCB'nin dağılmasıyla Kırım, Rusya ile Ukrayna arasında sorun olarak teşkil etmeye başlamıştır. Jeopolitik açıdan önemli bir konumda bulunan Kırım'daki haklarından vazgeçmek istemeyen Rusya, bu bölgeyi fırsat buldukça kullanmak istemiştir (Şöhret, 2017: 2). Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler, 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan çatışmanın da etkisiyle İsveç ve Polonya'nın sunmuş olduğu Doğu Ortaklığı önerisine 2009 yılında olumlu yaklaşmışlardır. Bu kapsamda Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Belarus ve Moldova gibi ülkelerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmişlerdir. Ortak savunma, serbest ticaret, kültür ve bilim gibi birçok alanda iş birliğine dayalı ortaklığı içeren bu süreç sonunda istikrarlı bir bölge yaratılmak amaçlanmıştır (Dilek, 2015: 252).

Ukrayna devlet başkanı Victor Yanukoviç'in 2010 yılında AB ile paraf edilmiş olan "Derinleştirilmiş Doğu Ortaklığı Projesi" görüşmelerine katılmayacaklarını açıklamasıyla, 2013 yılının Kasım ayında Kiev'de protestolar başlamıştır. Çok sayıda insanın hayatını kaybettiği ve yaralandığı protestolar krizin büyümesine sebep olmuştur (Taşdemir ve Özer, 2015: 50).

Yanukoviç Hükümeti'nin, muhalif siyasetçi Timoşenko'nun serbest bırakılmasına ilişkin yasa tasarısını reddettiğini açıklaması üzerine Kiev ve çevresinde muhalif Ukraynalı gruplar protestolara başlamıştır. Bunun ardından, Rusya ile anlaşma imzalayan Yanukoviç'i uzun süren mücadeleler sonucunda devre dışı bırakabilmişlerdir. Yaşanan süreç, Rusya'nın istediği şekilde sona ermeyince, Putin, Ukrayna'da yaşanan olayların darbe niteliği taşıdığını iddia etmiştir (Dilek, 2015: 252-253). 2013 yılında Ukrayna'da başlayan ayaklanmalar sonucunda Rusya'nın da soruna dahil olmasıyla bir referandum gerçekleşmiş, bu referandum sonucunda Kırım'ın Rusya'ya bağlanması kararı alınmıştır.

Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya katılması, Donbas'ta protestolarına devam eden ayrılıkçı gruplara örnek olmuştur. Ukrayna'da oluşturulan geçici hükümetin ayaklanmalara zamanında müdahale edememesi de ayrılıkçıların önemli kazanımlar sağlaması sonucunu doğurmuştur. Kiev Hükümeti, ancak haziran ayının başlarında Donbas bölgesindeki ayrılıkçı harekete operasyon başlatabilmiş, temmuz ayında ayrılıkçıların elinde bulunan bazı sanayi şehirleri geri alınabilmiştir. Çatışmanın tarafları, oluşan zarar nedeniyle yeniden toparlanmaya ihtiyaç duyduklarında ateşkes yapılması gündeme gelmiştir. Bu noktada Rusya, altı aydır devam eden çatışma ortamını diplomasi yoluyla garanti altına almak için Ukrayna ile masaya oturmaya karar vermiştir. 5 Eylül 2014'te Minsk-1 Mutabakatı imzalanarak kısa süreli bir ateşkes sağlanmıştır (Cin ve Tekin, 2021: 224-225).

2022 yılına dek devam eden Donbass bölgesindeki çatışmaların ardından ise Rusya, bölgeye kendi yetkililerinin ifadesiyle "özel askerî operasyon" düzenleyerek kendi sınırları

dışında yer alan ve bağımsız bir ülke olan Ukrayna topraklarına fiilen girmiştir. Uluslararası kamuoyunu uzun süredir ilgilendiren bu çatışma ortamı ise yeni bir boyut kazanarak hem uluslararası örgütler hem de uluslararası kamuoyunda yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Amerika'nın Sesi ve Sputnik'in Mülkiyet Yapıları ve Konumları

Amerika'nın Sesi, kendisini 45'in üzerinde farklı dilde yayın yapan, ABD'nin en büyük uluslararası multimedya haber kuruluşu olarak tanımlamaktadır. 1942 yılında kurulan Amerika'nın Sesi kuruluşu, ABD Küresel Medya Ajansı'na bağlı bir kurum olarak Amerikan vatandaşlarının vergileriyle finanse edilmekte ve Amerikan yasaları tarafından korunmaktadır. Küresel gelişmeleri doğru ve tarafsız bir şekilde aktardığı ilkesini kabul ettiği de kurumun resmî sitesinde vurgulanmaktadır (voaturkce.com).

ABD Küresel Medya Ajansı'nın resmî sitesinde, ajansın misyonu, demokrasiyi ve dünyanın dört bir yanındaki insanların özgürlüklerini desteklemek ve bağlantı kurmak olarak açıklanmıştır. Bütçesi ABD Kongresi tarafından belirlenen ajansın programları da Kongre'nin gözetimi altındadır (usagm.gov). Gerek ABD Küresel Medya Ajansı'nın bir parçası olması ve bu küresel medya kuruluşunun bütçesinin ve denetiminin ABD Kongresi'ne bağlı olması, Amerika'nın Sesi'nin tarafından üretilen haberlerin tarafsız şekilde aktarmasını güçleştiren önemli bir etkendir.

2014 yılında yayın hayatına başlayan Sputnik ise Rusya Federasyonu tarafından finansı sağlanan uluslararası haber ajansı "Rossiya Segodnya" kurumunun bir parçasıdır. Merkezi Moskova'da bulunan kurumun 25'in üzerinde bölge ofisi bulunma ve 30'dan fazla dilde yayın yapmaktadır (Gölcü ve Nurlanova, 2022: 236). Sputnik'in Türkiye sitesinde, kurumun dünya siyaseti ve dünya ekonomisi odaklı haber yapan, uluslararası seyirci odaklı bir ajans olduğu bilgisi yer almaktadır (sputniknews.com).

O halde gerek Amerika'nın Sesi gerekse Sputnik'i belirli bir misyonun parçaları olarak değerlendirmek mümkündür. Her iki kuruluş da yapısal olarak kendi ülkelerinin yayın organı konumundadır. Bu durum, her iki kuruluşu da bağlı bulundukları ülkenin çıkarlarının birer temsilcisi yapma tehlikesini ortaya çıkarmakta ve nesnel ve tarafsız bir habercilik anlayışının önünde problem teşkil etmektedir. Özellikle, Kıta Avrupa'sında İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve 1990'lı yıllara kadar etkin olan kamu radyo ve televizyon kuruluşları da hükümetlere karşı bağımsız olmada ciddi problemler yaşamışlardır. Bunun tek istisnası, önceki bölümde değinilen BBC olmuştur. O halde, mülkiyet yapısının tarafsızlığın önündeki en büyük engellerden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Haber Çözümlemeleri

Örnek 1: Rusya'nın Donbass'a Düzenlediği Operasyon

Blinken: "Rusya Gece Bitmeden Saldırabilir"

Haber-1: Amerika'nın Sesi'nin 24 Şubat 2022 tarihli haberi (voaturkce.com, 24.02.2022).

Haber Başlığı: Haber başlığında, ABD Dışişleri Bakanı'nın demecinden bir cümle seçilmiştir. Seçilen cümlede ise açık bir şekilde Rusya'nın oluşan krizde saldırgan taraf olduğu belirtilmiştir.

Haber Metni: Haberin içeriğinde ise işgal için yer ve saatin belli olmadığı yer almaktadır. Dolayısıyla Rusya "işgalci" olarak konumlandırılmıştır. Ukrayna krizi nedeniyle toplanacak olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde ise bir karar almanın imkânsız olmasının nedeni olarak ise veto hakkına sahip olan Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti olarak gösterilmiştir. Burada da hem Rusya hem de Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasının önündeki engeller olarak gösterildiği açıktır.

Putin, Donbass'a operasyon başlattı: 'Amaç, Kiev tarafından istismara maruz kalan insanları korumak'

06:45 24.02.2022 (güncellendi: 16:30 24.02.2022)

Haber-2: Sputnik'in 24 Şubat 2022 tarihli haberi (sputniknews.com, 24.02.2022).

Haber Başlığı: 24 Şubat'ta fiili olarak başlayan kriz, Sputnik Türkiye'de "Putin, Donbass'a operasyon başlattı: Amaç, Kiev tarafından istismara maruz kalan insanları korumak" başlığıyla okuyuculara sunulmuştur. Başlıkta, yaşanan süreçle ilgili seçilen sözcük "operasyon" olarak belirlenmiş ve amacın insani boyutu ön plana çıkarılmak istenmiştir.

Haber Metni: Batı medyasında "işgal" olarak nitelenen kriz, Sputnik'in Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in ifade ettiği "özel askeri operasyon olarak" verilmiştir. Putin'in açıklamalarının tam metninde ise bazı ifadeler kalınlaştırılarak okuyucunun habere olan dikkatinin de yönlendirildiği görülmektedir. Koyu olarak verilen bölümlerde aldatma, yalan ve şantajla karşı karşıya kalındığı, NATO'nun genişlemesi, ABD'nin Irak'ı işgalinde yaşanan hukuka aykırılık, Ukrayna'da yer alan neo-Naziler gibi unsurlar ön plana çıkarılmıştır. Koyu olarak verilen bölümde akacak kanın sorumluluğu Ukrayna Hükümetine yüklenmiştir. Rusya'nın askeri operasyon olarak tanımladığı hareketin ise Rusya için "zaruri" olduğu da koyu olarak verilmiştir. Kelime seçimlerinin yanı sıra metin içindeki bazı ifadelerin kalınlaştırılarak verilmesi haberin tarafsızlık dengesini bozmaktadır.

Örnek 2: Rusya-Ukrayna Krizi'nin Uluslararası Kamuoyunda Yansımaları

Biden'dan Rusya'ya Karşı Sert Açıklama

Haber-1: Amerika'nın Sesi'nin 24 Şubat 2022 tarihli haberi (voaturkce.com, 24.02.2022).

Haberin Başlığı: "Biden'dan Rusya'ya Karşı Sert Açıklama" başlığıyla verilen haberde, ABD Başkanı Joe Biden'ın yaşanan durumla ilgili yazılı açıklaması okuyucuya sunulmuştur. Haber başlığında kullanılan "sert açıklama" ifadesi ile uluslararası hukukun, "bütün ülkelerin eşitliği ilkesi"ne karşın ABD'nin Rusya karşısındaki üstün durumu da yansıtılmıştır.

Haberin Metni: Metinde, yaşanan saldırının neden olacağı ölüm ve yıkımın sorumlusunun Rusya olacağı vurgulanmıştır. Sadece Ukrayna halkının değil tüm dünyanın Ukrayna için dua edeceği ve dünyanın Rusya'dan hesap soracağı belirtilmiştir. Bu da Rusya'ya karşı tüm dünyanın birlik içerisinde olduğu izlenimi yaratmaktadır. Haber, ABD Başkanı'nın yazılı açıklaması üzerine inşa edilmesine rağmen haberin giriş kısmında "ABD Başkanı Joe Biden Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısıyla ilgili yazılı açıklama yaptı" cümlesi ile Rusya'nın saldırgan tarafta olduğu vurgulanmaktadır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan: NATO'nun daha kararlı adım atması gerekirdi, Batı sadece nasihat çekiyor

14:06 25.02.2022 (güncellendi: 18:09 25.02.2022)

Haber-2: Sputnik'in 24 Şubat 2022 tarihli haberi (sputniknews.com, 24.02.2022).

Haberin Başlığı: "Cumhurbaşkanı Erdoğan: NATO'nun daha kararlı adım atması gerekirdi, Batı sadece nasihat çekiyor" başlıklı haberde ise Rusya-Ukrayna krizi konusunda daha tarafsız bir konumda yer alan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın demecine yer verilmiştir. Başlıkta özne olarak seçilen Batı'nın ise yaşanan durumla ilgili harekete geçmeyip sadece nasihat vermesi öne çıkarılmıştır. Ayrıca, Batı ülkelerinin yaşanan kriz karşısında sorumluluktan bilinçli olarak kaçtığı da vurgulanmaya çalışılmıştır.

Haberin Metni: Haberin içeriğine bakıldığında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, NATO'nun kınama yayınlamak yerine daha kararlı adımlar atması gerektiği ifadesinin verilmesine rağmen seçilen başlıkta durumun daha kötüye gitmesinin nedeni olarak Batı ülkeleri gösterilmiştir. Haber içeriğinde, Ajansın doğrudan bir yorumu ya da dezenformasyon olmamakla birlikte Rusya'nın sorumluluğu göz ardı edilerek yalnızca Batı suçlu olarak gösterilmiştir.

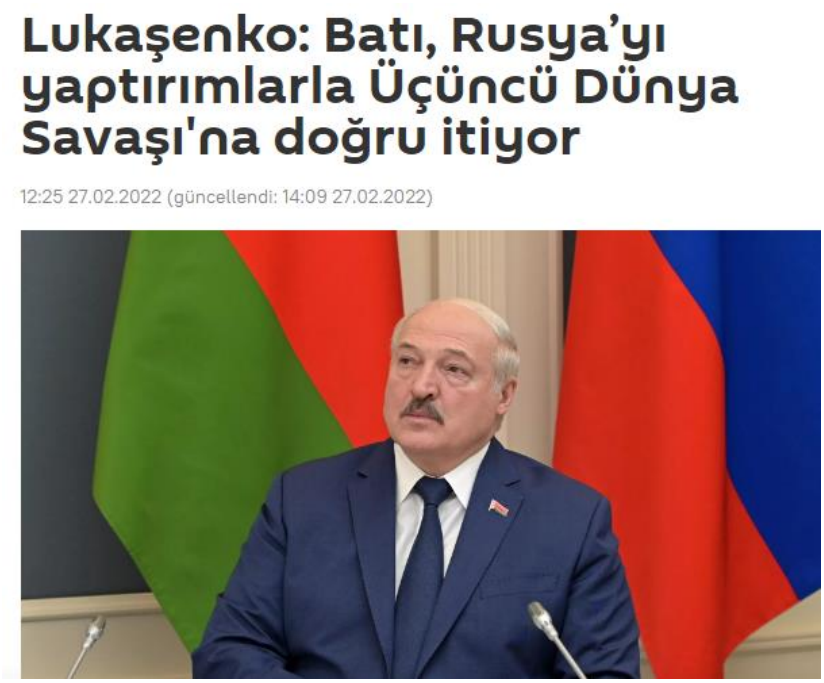
Örnek 3: Rusya-Ukrayna Krizi'nin Ekonomik Boyutu

Haber 1: Amerika'nın Sesi'nin 27 Şubat 2022 tarihli haberi (voaturkce.com, 27.02.2022).

Haberin Başlığı: Seçilen başlıkta, Batı özne konumunda yer alırken yaşanacak durumdan etkilenen ülke olarak Rusya gösterilmiştir. Batı'nın güçlü olan taraf, Rusya'nın ise pasif bir konumda olduğu vurgusu yapılmıştır.

Haberin Metni: Haberde AB, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Kanada'nın, Rus bankalarını küresel finans ağının önemli bir aracı olan SWIFT sisteminden çıkarma konusunda anlaştığı üzerinde durulmuştur. Haberde dikkat çeken nokta ise, bu ekonomik yaptırımın Ukrayna direnişi karşısındaki Rusya'nın "mücadeleyi genişleteceğiz" beyanına dayandırılmış olmasıdır. Ortak açıklamada, Putin tarafından yürütülen sürecin "tercihli savaş" olarak tanımlanması ve bu ifadenin tırnak içinde verilmesi de Ajansın ideolojisini ortaya koymaktadır. Yine, haberde, Ukrayna Hükümetinin Rusya işgaline karşı kahramanca gösterdiği çabaların desteklendiği bilgisi de yer almaktadır.

Lukaşenko: Batı, Rusya'yı yaptırımlarla Üçüncü Dünya Savaşı'na doğru itiyor

12:25 27.02.2022 (güncellendi: 14:09 27.02.2022)

Haber 2: Sputnik'in 27 Şubat 2022 tarihli haberi (sputniknews.com, 27.02.2022).

Haberin Başlığı: Haberin başlığında, Belarus Devlet Başkanı Alkeksandr Lukaşenko'nun krizle ilgili değerlendirmelerinden seçilen cümle yer almaktadır. Burada ise bir önceki habere benzer şekilde özne Batı olarak seçilirken, Batı'nın krizle ilgili tutumunun yeni bir dünya savaşına sebep olabileceği vurgulanmıştır.

Haberin Metni: Haberin içeriğinde Belarus Devlet Başkanı Aleksandr Lukaşenko'nun krizle ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. 10 milyona yakın insanın hayatını kaybettiği Birinci Dünya Savaşı ve 80 milyona yakın insanın hayatını kaybettiği İkinci Dünya Savaşı'na gönderme yapılmıştır. Olası bir dünya savaşında kaç milyon insanın hayatını kaybedeceği düşüncesi dahi korku vericidir. Haberde bu ihtimalin nedeni olarak Batı'nın Rusya'ya karşı uygulayacağı yaptırımlar gösterilmiş ve haber başlığı olarak seçilmiştir.

Ayrıca, Belarus Devlet Başkanı, Rusya'nın tekliflerinin Ukraynalı yetkililer tarafından kabul edilmediğini de belirtmiştir. Ukrayna'da yaşayan Belarus vatandaşlarının da Ukrayna hükümeti tarafından taciz edildiği açıklamasıyla, Ukrayna'da yaşanan durumun suçlusu olarak açıkça Ukrayna Hükümeti gösterilmiştir. Batılı ülkelerin büyük çoğunluğunun Rusya aleyhindeki açıklamaları ve yaptırım kararları göz önüne alındığında, Sputnik, Rusya'yı destekleyen ülkelerin resmî açıklamalarını haberleştirerek durumu dengelemeye çalışmıştır.

Örnek 4: Batı Ülkeleri ile Venezuela Arasında Yaşanan Petrol Pazarlığı

Venezuela Amerika ve Avrupa'ya Petrol Satmaya Hazır

Haber 1: Amerika'nın Sesi'nin 6 Mart 2022 tarihli haberi (voaturkce.com, 06.03.2022).

Haberin Başlığı: Seçilen, "Venezuela Amerika ve Avrupa'ya Petrol Satmaya Hazır" başlığıyla, Venezuela özne konumunda gösterilerek petrol satışını isteyen ülke olarak gösterilmiştir. 2013 yılında hayatını kaybeden Hugo Chavez'in iktidarı süresince ABD ile gerilimler yaşanmasına rağmen, Amerika'nın Sesi, Rusya'nın uluslararası politikadaki tutumu karşısında Venezuela ile ilişkileri dengeleme yolunu gözetmiştir. Böylece, Rus petrolünün yeri Venezuela petrolü ile doldurulacaktır.

Haberin Metni: Metinde, Venezuela ile ABD ve Batı ülkelerinin arasındaki durumun "gergin" olduğu belirtilmiştir. Ancak, Venezuela Devlet Başkanı Maduro'nun, ülkeler arasındaki siyasi anlaşmazlıkların ekonomik ilişkilere yansımaması gerektiği ifadesi de metne yerleştirilmiştir. Metinde dikkat çeken kısım ise dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olmasına rağmen ekonomik sorunlar yaşayan Venezuela'nın, ABD ve Avrupa ülkelerine petrol satarak ekonomik darboğazdan çıkacağı ifadesidir. Petrol satışının, ABD ve Avrupa'dan ziyade Venezuela için büyük yarar sağlayacağı hususu da istatistiklerle desteklenmiştir.

Washington'dan Rusya'ya karşı Venezüella hamlesi: ABD'li heyetin ziyaretinde 'anlaşma sağlanamadı'

15:34 06.03.2022 (güncellendi: 16:13 06.03.2022)

Haber 2: Sputnik'in 6 Mart 2022 tarihli haberi (sputniknews.com, 06.03.2022).

Haberin Başlığı: Sputnik'in Venezuela ile petrol anlaşmasına karşı yaptığı haberin başlığında, ABD'nin Rusya'ya karşılık yaptığı hamlenin başarısızlıkla sonuçlandığı bilgisi verilmiştir.

Haberin Metni: Metnin girişinde Venezuela ile Rusya'nın yakın müttefik olduğu vurgusu yapılırken ABD'nin hamlesinin Rusya'nın hem ekonomik olarak hem de siyasi olarak yalnızlaştırılması amacıyla olduğu izlenimi yaratılmıştır. Haberin içeriğinde ABD'nin Venezuela'ya "ağır yaptırımlar" uygulaması da verilmiştir. Yine ABD'nin Venezuela'da "darbe" girişimi yaptığından bahsedilmiştir. Seçilen "ağır yaptırım" ve "darbe" gibi sözcüklerle de ABD'nin uluslararası hukuka aykırı eylemlerinin olduğu vurgulanmak istenmiştir. Haberde Venezuela'nın Rusya-Ukrayna krizindeki açıklamalarına da yer verilmiş, sorumlu taraf olarak NATO yani ABD ve Batı ülkeleri olarak gösterilmiştir. Amerika'nın Sesi'nde yer alan haber ile aynı gün okuyucuya sunulan iki haber birbiriyle tamamen tezat bir durum ortaya koymaktadır.

Örnek 5: Yaşanan İnsani Dramlar

"Mariupol'de Durum Felaket"

Haber-1: Amerika'nın Sesi'nin 6 Mart 2022 tarihli haberi (voaturkce.com, 06.03.2022).

Haberin Başlığı: "Mariupol'de Durum Felaket" başlığının tırnak içinde verilmesinden, bu sözün yetkili bir kişi tarafından söylendiği izlenimi yaratılmasına rağmen açıklamayı kimin yapmış olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Haberin Metni: Söz konusu haberde, Rus ateşi nedeniyle Ukrayna'daki sivillerin tahliyesinin durduğu işaret edilerek, Rusya'nın, uluslararası hukukun önemli ilkelerinden birisi olan "savaşta sivillerin hedef alınmaması" ilkesini çiğnediği ima edilmiştir. Seçilen "Mariupol'de Durum Felaket" başlığı ise Sınır Tanımayan Doktorlar örgütünün ifadesi olarak verilirken, kurumdan herhangi bir isim referans gösterilmemiştir. Haberde dikkat çeken diğer bir unsur ise İngiliz askeri yetkililerin beyanı olarak verilen, "Rusya'nın Ukrayna'da uyguladığı taktiklerin Çeçenistan ve Suriye'de kullandıkları yönteme benzediği"dir. Burada, Rusya'nın sadece Ukrayna'da değil, diğer ülkelere karşı da hukuk dışı davrandığı izlenimi yaratılmaktadır.

Ukrayna'nın güneyinde yer alan Mariupol kentinde yaşayanların tahliyesinin engellenmesinin Rus ateşi nedeniyle gerçekleştiği söylemi ise herhangi bir resmî kişi ya da kurum tarafından değil, haberi yazan kişi tarafından metne eklenmiştir. Zelenskiy'nin Rus

saldırılarına karşı Ukraynalılara direnme çağrısında yer alan ifadelerinden, Rusya'ya yönelttiği "şeytan" kelimesinin seçildiği görülmektedir.

Haber-2: Sputnik'in 7 Mart 2022 tarihli haberi (sputniknews.com, 07.03.2022).

Haberin Başlığı: Amerika'nın Sesi'nin 6 Mart tarihindeki "Mariupol'de Durum Felaket" haberine karşı Sputnik'in 7 Mart 2022 tarihinde okuyucularına sunduğu haberin başlığında, insani koridorların Ukraynalı aşırı milliyetçiler nedeniyle kullanılamadığı belirtilmiştir.

Haberin Metni: Sputnik, Kiev, Mariupol gibi şehirlerindeki sivillerin tahliyesini engelleyenlerin Ukrayna'da yaşayan aşırı milliyetçiler olduğunu ve 70'i Türk olmak üzere 1600 kişinin rehin tutulduğunu ifade etmiştir.

Mariupol'deki duruma ek olarak, Rusya ile Ukrayna arasındaki müzakerelerin hangi gün yapıldığı ve insani koridor açılmasıyla ilgili mutabakata varıldığı bilgisi verilmiştir. Rusya Savunma Bakanlığı'nın verdiği, Ukrayna Güvenlik Servisi'ne ait Azov Taburu militanlarının provokasyon hazırlığı içerisinde olduğu bilgisi de haber metnine yerleştirilmiştir. Yani müzakereler henüz başlamadan, olası anlaşmazlığın sebebi olarak Ukrayna gösterilmiştir.

Ukrayna ile olan müzakereleri yöneten Rusya Devlet Başkan Yardımcısı Vladimir Medinskiy'nin ifadelerine de yer verilirken, Mariupol'de dört sivilin hayatını kaybetmesinin nedeni olarak, aşırı milliyetçilerin şehirden kaçarken bu kişileri canlı kalkan olarak kullanmaları gerekçe gösterilmiştir.

SONUÇ

Rusya ile Ukrayna arasındaki sorunların temeli 2004 yılında Ukrayna'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar gitmektedir. Bu tarihten itibaren Ukrayna'da iktidara gelen hükümetlerin AB ve Rusya arasındaki tercihleri, bazı dönemlerde Ukrayna ile Rusya arasında gerilimlere yol açmıştır. 2013 yılında başlayan ve 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sürecinden itibaren Ukrayna'nın Rus yanlısı bölgelerinde yaşanan çatışmalarda, iki taraf da sürekli olarak birbirlerini suçlayıcı ifadelerde bulunmuşlardır. 2022 yılının şubat ayında ise Rusya'nın fiilen Ukrayna topraklarına girmesiyle ilişkiler çok farklı bir duruma gelmiştir.

Çalışmada, medya etiği alanının en fazla tartışılan sorunlarından olan tarafsızlık olgusu üzerine odaklanılmıştır. İletişim alanındaki düşünürlerin bu konudaki genel kanısı, mutlak tarafsızlığı sağlamanın pek de mümkün olmadığı; ancak, gazetecilerin mümkün olduğunca tarafsız olmak için ellerinden geleni yapmaları gerektiğidir. Çalışmada, Teun Van Dijk'in

Eleştirel Söylem Analizi çerçevesinde hem Amerika'nın Sesi hem de Sputnik'in, Rusya-Ukrayna Savaşının başladığı 24 Şubat 2022 tarihinden 7 Mart 2022 tarihine kadar olan süreçte yayınladığı beşer haberin çözümlemesine yer verilmiştir. Aynı konuyu ele alan haberlere iki farklı haber organının yaklaşımını mukayeseli olarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Çözümleme sonucunda, kendi ülkelerin sesi konumundaki bu haber kuruluşlularının, haberleri kendi ideolojileri ekseninde oluşturdukları görülmüştür.

İncelenen haber başlıkları ve haber metinlerinde, öncelikli sorunun "konunun adlandırılması" olduğunu görmek mümkündür. Sputnik, yaşanan krizin başlangıcını "özel askeri operasyon" olarak kamuoyuna servis ederken Amerika'nın Sesi ise "Rusya'nın saldırısı" ifadesini kullanmıştır.

İki haber kuruluşunun aynı konuda yaptığı haberlerde tamamen birbirine zıt bir pozisyon aldığı tespit edilmiştir. Örneğin, petrol anlaşması ile ilgili yapılan haberler taban zıttır. Yine ekonomi konulu haberde, Amerika'nın Sesi Rusya'nın SWIFT sisteminden çıkarılmasının sebebini Rusya'nın saldırgan tutumuna bağlarken, Sputnik'te, bu yaptırımların devam etmesi halinde yeni bir dünya savaşının ortaya çıkabileceği öne sürülmüştür.

Amerika'nın Sesi'nde yayınlanan haberlerde hedef genel itibariyle Rusya olarak gösterilirken, Sputnik haberlerinde ise çatışmanın suçlusu olarak Ukrayna'nın yanı sıra ABD, Avrupa ülkeleri ve NATO da hedef haline getirilmiştir. Yine, bazı haberlerde iki haber kurumu da kendi ülkesini gücün ve iyiliğin öznesi, karşı tarafı ise kötülüğün öznesi olarak göstermeye çalışmaktadır. Haber oluşturma sürecini biçimlendiren bu bilinçli tercihler ve kelime seçimleri, her iki haber kurumunun da birer "propaganda aracı" olarak konumlanması sonucunu doğurmaktadır.

Savaş durumlarında gazetecilerin tarafsız kalıp kalamayacakları konusunda çeşitli tartışmalar olmasına karşın tarafsızlığı ve nesnelliği savunanlar açısından her durumda basının mümkün olduğunca tarafsız durumunu koruması gerekmektedir. Bu bağlamda, özellikle karşı tarafın görüşlerine be belli bir ölçüde de olsa yer verilmeli, manipülasyondan kaçınılmalı ve gerçek olmayan hususlara kesinlikle yer verilmemelidir. Oysa, iki haber kuruluşu tarafından ele alınan beşer haber incelendiğinde, her iki kuruluşun da olayları tamamen kendi tarafından ele aldığı, sürekli karşı tarafı suçladığı, karşı tarafın hiçbir argümanına yer vermediği ve hatta bazı durumlarda, okuyucuyu yönlendirmek amacıyla, birtakım kelimeleri koyu olarak yazdığı görülmüştür. Tüm bu hususlar, haberde tarafsızlık ilkesini ihlâl etmektedir.

KAYNAKÇA

Akarcalı, S. (2003). 2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda, Ankara: İmaj Yayınevi.

Alpsoy, İ., Selçuk, H., ve Bingöl, R. (2023). "Siyasal İletişimde Yapılan Etik İhlallerde Yeni Medyanın Kullanımı". *Turkish Research Journal of Academic Social Science*, 5 (2), s. 119-126.

Altun, F. (2011). "Medya Etiği ve Tarafsızlık Söylemi". *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (8), s. 9-24.

Basın Konseyi. Basın Meslek İlkeleri, https://www.basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleleri/, Erişim Tarihi: 03.06.2023.

Baykal, K. C. ve Çoban, S. (2022). Türk Basınında Tabloidleşme Olgusu Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. Ankara: İksad Publishing.

Bernays, E. (2023). Propaganda, Sevinç Seyla Tezcan (çev), İstanbul: Pegasus Yayınları.

Ceylan, Y. (2012). "Toplumsal Değerler ve Medya Etiği". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (7), s. 45-58.

Cin, G. ve Tekin, H. H. (2021). "Rusya'nın Hibrit Savaş Kapasitesinin Kırım ve Donbas Vakaları Üzerinden Analizi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17 (37) , s. 203-246.

Çaplı, B. (2001). Televizyon ve Siyasal Sistem, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Çaplı, B. (2002). Medya ve Etik. Ankara: İmge Kitabevi.

Demirören Haber Ajansı. (2018). Demirören Grubu Yazılı Basın Yayın İlkeleri, http://www.demirorengazetecilik.com.tr/media/DocumentFile/yazili-medya-yayin-ilkeleri.pdf, Erişim Tarihi: 03.06.2023.

Dilek, M. S. (2015). "Rusya Federasyonu'nun Kırım Hamlesine Analitik Bakış", *Turkish Studies*, 10 (14) s. 245-272.1

Gölcü, A. ve Nurlanova, A. (2022). "Savaşın Söylemi, Söylemin Savaşı: Sputnik Haber Ajansının Rusya-Ukrayna Çatışması Haberlerinin Söylemi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), s. 231-250.

Güngör, N. (2022). İletişim, Kuramlar Yaklaşımlar, 6. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

İnal, A. (1995). "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu". *Toplum ve Bilim*, 67, s. 111-134.

Karaduman, S. (2017). "Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif". *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4 (2), s. 31-46.

Mermer, A. (2017). "Siyasal İletişimin Etik Kimlikle Yeniden İnşası: İletişimsel Eylem." *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), s. 187-204.

Özer, Ö. (2021). Eleştirel Söylem Çözümlemesi, Eleştirel Medya Kuramları, Ömer Özer (ed), Ankara: Siyasal Kitabevi.

Özsoy, Selami (2012). "Spor Haberciliğinde Doğruluk ve Tarafsızlık". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, s. 95-108.

Şöhret, M. (2017). "Kırım Sorununun Uluslararası Hukukta Devletlerin Kurulma Ve Sona Erme Şekilleri Bakımından İncelenmesi". *Karadeniz Araştırmaları*, (53), s. 1-27.

Taşdemir, F. Ve Özer, A. (2015). "Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı Mı?". *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (1), s. 43-61.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi/bildirge.html, Erişim Tarihi: 03.06.2023.

Utma, S. (2022). Medyada Gerçeklik Algısının Dönüşümü Medya Ve Dezenformasyon. Ankara: Iksad Publications.

Yağlı, S. (2007). "Haber ve ideoloji ilişkisi: Haber metinlerinde gerçekliğin sunumu". *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (2), s. 337-353.

Zararsız, Ö. F. & Seyhan, A. S. (2021). "Azerbaycan-Ermenistan Çatışması Haber Metinlerinin Eleştirel Söylem Çözümlemesi". *Selçuk İletişim*, 14 (1), s. 269-305.

GAZETELER

Amerika'nın Sesi, 24.02.2022. Blinken: "Rusya Gece Bitmeden Saldırabilir", https://www.voaturkce.com/a/blinken-rusya-gece-bitmeden-saldirabilir/6456650.html, Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Amerika'nın Sesi, 25.02.2022. Biden'dan Rusya'ya Karşı Sert Açıklama, https://www.voaturkce.com/a/biden-dan-rusya-ya-karsi-sert-aciklama/6456687.html, Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Amerika'nın Sesi, 27.02.2022. Batı Rusya'yı SWIFT Sisteminden Çıkarıyor, https://www.voaturkce.com/a/bati-rusya-yi-swift-sisteminden-cikariyor/6460877.html, Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Amerika'nın Sesi, 06.03.2022. "Mariupol'de Durum Felaket", https://www.voaturkce.com/a/6472543.html, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Amerika'nın Sesi, 06.03.2022. Venezuela Amerika ve Avrupa'ya Petrol Satmaya Hazır, https://www.voaturkce.com/a/6472578.html, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Amerika'nın Sesi. Biz Kimiz, https://www.voaturkce.com/p/3781.html, Erişim Tarihi: 20.05.2023.

Sputnik Türkiye, 24.02.2022. Putin, Donbass'a operasyon başlattı: 'Amaç, Kiev tarafından istismara maruz kalan insanları korumak', https://sputniknews.com.tr/20220224/putin-donbassa-operasyon-baslatti-amac-kiev-tarafindan-istismara-maruz-kalan-insanlari-korumak-1054188371.html, Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Sputnik Türkiye, 25.02.2022. Cumhurbaşkanı Erdoğan: NATO'nun daha kararlı adım atması gerekirdi, Batı sadece nasihat çekiyor, https://sputniknews.com.tr/20220225/cumhurbaskani-erdogan-natonun-daha-kararli-adim-atmasi-gerekirdi-1054235490.html, Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Sputnik Türkiye, 27.02.2022. Lukaşenko: Batı, Rusya'yı yaptırımlarla Üçüncü Dünya Savaşı'na doğru itiyor, https://sputniknews.com.tr/20220227/lukasenko-bati-rusyayi-yaptirimlarla-ucuncu-dunya-savasina-dogru-itiyor-1054272364.html, Erişim Tarihi: 14.05.2023.

Sputnik Türkiye, 06.03.2022. Washington'dan Rusya'ya karşı Venezüella hamlesi: ABD'li heyetin ziyaretinde 'anlaşma sağlanamadı', https://sputniknews.com.tr/20220306/washingtondan-rusyaya-karsi-venezuella-hamlesi-abdli-heyetin-ziyaretinde-anlasma-saglanamadi-1054474410.html, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Sputnik Türkiye, 07.03.2022. Canlı anlatım| Donetsk: Aşırı milliyetçiler sivillerin insani koridorları kullanmasına izin vermiyor, https://sputniknews.com.tr/20220307/donbass-operayonunda-13-gun-1054481757.html, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Sputnik Türkiye. Hakkımızda, https://sputniknews.com.tr/docs/hakkimizda.html, Erişim Tarihi: 20.05.2023.

The United States Agency for Global Media (USAGM). Who we are, https://www.usagm.gov/who-we-are/, Erişim Tarihi: 20.05.2023.